

Feminizm 1 Bölüm Alo Mademoiselle

– Sami Biber · 16 Kasım 2021

Bugün biraz ülkemizdeki feminizm hareketinin gelmişine geçmişine dokunalım mı?

“Dokun Hocam.” Dediğinizi duyar gibi oldum. O halde başlıyorum

Öncelikle feminizm nedir?

Feminizm çok kısa ve öz olarak kadının toplumsal ve siyasal haklar bakımından erkekle eşit olması gerektiğini savunan ve bunun mücadelesini yapan bir akımdır.

Bu akım Fransız ihtilalinden sonra öncelikle Avrupa’da yaygınlaşmış 19. Yüzyıl ortalarından itibaren(Özellikle Tanzimat Fermanından sonra) Osmanlı Devletinde de kendisini hissettirmeye başlamıştır.

Feminizmin Türkiye’deki ilk öncüsü Nuriye Ulviye Mevlan idi Soyadı kanunundan sonraki tam adıyla Nuriye Ulviye Mevlan Civelek... (1893-1964)

Nuriye Ulviye Mevlan hem Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyetinin hem de Kadınlar Dünyası adlı derginin kurucuydu.

II. Meşrutiyet döneminde özellikle yurt dışında eğitim görmüş kadınlar daha pek çok dernek ve dergilerle kadın hakları konusunda mücadele ediyorlardı.

Ancak böyle deyince o dönemin kadınlarının istekleri ile günümüz feministlerinin isteklerini ve özellikle de mücadele yöntemlerini karıştırmamak gerekir.

Ne istiyorlardı kadınlar o dönemlerde?

Erkekler gibi kamusal alanda çalışabilmek hakkı mesela.

Mesela II. Meşrutiyetle gelen seçme ve seçilme hakkından faydalanabilme.

Mesela biraz daha serbestlik.

Şimdi “Biraz daha serbestlik” deyince sanırım çok da açık olmadı. Gelin bunu açıklamak için Sultan II. Abdülhamit’in kızkardeşi ve meşhur Prens Sabahattin’in annesi Seniha Sultan’ın bir

Fransız arkadaşına yazdığı mektuptan kısa bir pasaj okuyalım:

“Ah, ah, siz de sanıyordunuz ki Abdülhamid’in devrildiği günün ertesi Türk kadınlığı çok şeyler kazanacak, değil mi? Değişen hiçbir şey yok sevgili iki gözüm!... Ah sevgili hemşirem, unutmuyorum... Daha bir yıl önceydi, bana Türkiye’de feminizm ergeç bir zemin bulacağından bahsediyordunuz... Bugün nerede olduğumuzu biliyor musunuz?... Şuradayız. Müslüman kadını, üst üste üç peçe de örtünse açık arabada gezemez. Landoların(Resimde gördüğünüz fayton türü) üstü örtük, camları kapalı, perdeleri indirilmiş olacak. Abdülhamid zamanında böyle şey görmemiştik”

Dikkatinizi çekti mi bilmem. Seniha Sultan II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinden sonra İttihat ve Terakki’ni getirdiği sözde hürriyetin istibdat denilen dönemden daha kötü olduğundan bahsediyor kadın hürriyetleri açısından. Bir kadın olarak istediği ise faytona bindiğinde yüzüne peçe takmamak ve kapalı bir faytonda değil etrafı seyrede seyrede gideceği bir faytonda yolculuk etmek.

Evet..Bugünkü kadınların istekleri yanında oldukça masum isteklerdi Osmanlı Kadınının istekleri ama bu masum istekleri bile elde edebilmeleri için çok mesafe kat etmeleri gerekiyordu.

Gelin şimdi de bu mücadelelerden birine örnek verelim.

Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi, 1913 yılının bahar aylarında İstanbul’da yayınlanan günlük gazetelere ilanlar vererek şirketin santrallerinde görevlendirilmek üzere kadın santral memurleri aramakta olduğunu duyuruyordu. Bu duyuru, Osmanlı İmparatorluğu’nda 1869-1923 arası yayınlanan 58 kadın dergisi arasında en radikal feminist çizgiyi izlemekle ünlenen Kadınlar Dünyası’nın okuyucularına da iletildi.

Bu duyuru aslında oldukça önemliydi zira 1913 yılına kadar kadınların yapabildikleri tek iş öğretmenlikti. (İlk kez 1869 da böyle bir hak verilmiş kadınlara)

Ancak bu ilana başvuran çıkmadı.

Bunun üzerine Kadın Dünyası Dergisinin yazarlarından Emine Seher Ali Hanım dergide kadınlara veryansın etti aynen şunları yazarak: “Erkeklerimizde olduğu gibi biz de yalnız söz söylemeyi biliyormuşuz. Darılmayalım ama bizde yaşam belirtisi olarak görünen yalnız çene var. Bundan sonra bize cenab-ı hakk da merhamet etmez. çünkü çalışmayı sevmemek Allah’ın emridir.”

Bu yazı hem derginin okuyanı hem de kadın dernekleri üyeleri olan yedi kadını harekete geçirdi. Bu yedi kadın Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi’nin ilanına başvurmak üzere Galata’daki binasına gittiler.

Gitmesine gittiler ama orada müracaatları alan Sürenyan adlı bir Ermeni müracaatların kabul edilebilmesi için müracaat edenlerin Fransızca ve Rumca bilmelerinin şart olduğunu söyleyip bir de bu yedi kadınla dalga geçti.

Bu duruma Kadın Dünyası Dergisinin tepkisi sert oldu. Yazarlardan Berda Osman " Resmi dili Türkçe olan bir ülkede işe girebilmek için Fransızca ve hele de Rumca bilmek gibi bir şartın olmasını çok acı olarak nitelerken Ulviye Nuriye Mevlan Hanım bu yedi kadının Müslüman olduğu için işe alınmadığını yazdı ve şirketi özür dilemeye davet etti.

Amerikan, İngiliz ve Fransız ortaklı uluslararası bir şirket olan İstanbul Telefon Şirketi' yetkilileri doğrudan doğruya dergiye gelip özür diledikten sonra bu yedi kadına görev verdi. Böylece Türk kadını ilk kez 1913 yılında öğretmenlik dışında bir işte istihdam edilmiş oluyordu.

Bu arada antiparantez belirtelim aynı şirket yedi Müslüman kadına karşılık 120 gayrimüslim kadın almıştı.

Ve tabii ki merak etmişsinizdir. Bu yedi kadının adı sanı yok mu diye. Maalesef sadece birinin adını biliyoruz: Bedia Şekip Hanım. Ancak biz onu bugün Bedia Şekip olarak değil Bedia Muvahhit olarak tanıyoruz. Yani Bir Müslüman kadın olarak Afife Jale'den sonra sahneye çıkabilen ikinci Türk kadın sanatçısı.

Evet.. Yedi Müslüman Türk Kadını ilk kez öğretmenlik dışında bir işte çalışmaya başladı ve bu olay Osmanlı basınının hiç ilgisini çekmezken Fransız L'illustration dergisinde kapak oldu.

İttihat ve Terakki'nin yönetime tamamen el koyasıyla birlikte feminist kadınlara bu şirkette daha fazla iş verilmeye başlandı zira feminist kadınların dernekleri İttihat ve Terakki'nin kadın kolları gibi çalışmaktaydı. İşgal yıllarında (1918-1922) şirkette çalışan Müslüman Türk kadın sayısı 48 e çıkmıştı.

Şirket 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alındı ve PTT ye devredildi. Santrallerde tabii olarak anadilleri Türkçe olan kadınlar çalıştırılıyordu ama 1935 yılında bile bazı aboneler eski bir alışkanlık olarak santrallerdeki memureleri aradıklarında " Alo mademoiselle (matmazel) " Diye hitap ediyorlardı.

Evet.. Feminist kadınların mücadelesi sonunda mesela 1917 yılında evlenme yaşı kanunla belirlendi. Buna göre erkek için alt sınır 18 kadın için ise 17 yaş olarak belirlendi.

İstanbul'un işgal altında olduğu dönemlerde Türk kadını artık sahneye çıkmaya da başlamıştı.

Mesela Afife Jale bir Müslüman- Türk kadını olarak ilk kez 1920 yılında İstanbul/ Kadıköy'de Apollon Sinemasında Hüseyin Suat'ın " Yamalar" adlı oyununda sahneye çıktı.

Bunlar ufak ama önemli adımlardı ve işin ilginç tarafı Osmanlı gibi muhafazakar bir toplumda kadınların bir takım haklar elde etmek için verdikleri bu mücadele bazı kesimler tarafından hiç hoş karşılanmasa da medeni(!) Avrupa'da olduğu gibi giyotine gönderilenler veya sopalanarak öldürülenler yoktu bizde. Kızıyordu bazı kesimler. Şiddetle eleştiriyordu. Hatta zaman zaman tutuklamalar da oluyordu ama kayıtlara geçen öldürme ya da işkence olayları yoktu. (Ben rastlamadım. Bilen varsa yazabilir.)

Ancak kadın hakları için mücadele eden ve bir bakıma feminizmin anası olan kadının başına gelenler herhalde pişmiş tavuğun başına gelmiş olabilirdi.

Evet.. Pişmiş tavuğun başına öncelikle ne gelmiş olabilir? Elbette bıçak.

Feminizmin anasının başına gelen şey ise giyotindi.

Gelecek bölümde...